

EĞİTİM DİLİ ORTAMI FARKLI OLAN ÖĞRENCİ GRUPLARININ BENLİK TANIMLARI

Suna Tevrüz*
Şeyda Türk Smith*
İnci Artan*

GİRİŞ

Kültürler arası farklar, araştırmaları daima ilgilendiren bir konu olmuştur. Ülkelerin çeşitli yönlerden birbirleriyle ilişki içine girdikleri günümüz dünyasında bu farklara duyulan ilgi daha da artmıştır.

Kültürel değerler üzerinde incelemeler yapan Hofstede (1980, 13-53) kültürlerin, bir ucunda tek'liğin (individualism), diğer ucunda ise ortak'lığın (collectivism) bulunduğu bir hat üzerinde yer aldıklarını söylerken farklı kültürlerin farklı zihinsel programlara (mental programs) sahip olduklarını ileri sürmektedir.

Zaman zaman üzerinde yoğunlukla durulan, zaman zaman ihmal edilen benlik konusu da kültürler arası karşılaştırmalara giren bir kavram olmaya başlamıştır. Amerikalı ve Asyalı grupları karşılaştıran Markus ve Kitayama (1990) Amerikalıların kendilerini daha ziyade kişilik özellikleriyle, Asya'lıların ise daha çok sosyal rollerle tanımladıklarını söylemektedirler. Aynı araştırmacılar Amerikalıların benlik tanımına bağımsız (independent), Asyalılarınkine karşılıklı bağımlı (interdependent) adını vermektedirler. Japon ve Amerikalıların benlik tanımlarını karşılaştıran Cousins (1989), Japonların sosyal merkezli (sociocentric) Amerika'lıların ise ben merkezli (individualistic) olduklarını söylemektedir. Aynı sonuçlara Amerikalı kızıl derili ve Amerikalı beyazlarda rastlayan Rotenberg ve Cranwell (1989), bu farklı benlik tanımlarını dışa yönelik (external orientation), ve içe yönelik (internal orientation) olarak yorumlamışlardır.

Batıya açılmış olan günümüz Türkiye'sinde muhakkak ki batı kültürünün etkisi olacak ve bu etkiye daha fazla maruz kalan gruplar bulunacaktır. Hemen akla gelen bu gruplardan biri, eğitimini batı dilinde sürdüren ve yabancı dilde pek çok kavram öğrenen yüksek öğrenim gençleridir. İnsanlar "ben kimim" sorusuna bir takım kavramlar kullanarak cevap verdiklerine göre, yabancı dilde öğrenilen kavramlar da benlik tanımlamasında işlerlik kazanabilir.

* Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Bir kavramın kapsamı, ne derece sıklıkla kullanıldığı, taşıdığı değer farklı dillerde farklı şekiller olabilir (Gergen, 1971) ve bu yüzden değişik dillerde kavramların kullanımında farklılıklar olabilir. Söz gelimi bağımsız kişilik belli bir toplumun dilinde tercihini serbestçe yapabilme anlamına gelirken, bir başka toplumun dilinde bildiğini okuma anlamını taşıyabilir. Birinde bu kavram olumlu değer taşıırken ve çeşitli olaylarda bu kavrama sık sık atıf yapılırken, diğerinde aynı kavram pek bir anlam ifade etmeyebilir ve ender olarak kullanılabilir. Yabancı bir dil öğrenenler ve eğitimini bu dille sürdürenler yeni kavramlarla karşılaşma ve bilinen kavramları yeni kapsamlar ve yeni değerler içinde tanıma fırsatına sahiptirler. Anadilinde eğitim yapanların kullanmadıkları veya nadiren kullandıkları bazı kavramları kullanabilme yolu bu kişilere açıktır. Çeşitli araştırmalara gösterilmiş olduğu gibi (Sherif&Sherif, 1956; Brown, 1953), bir dildeki kavramların algı üzerindeki rolü düşünülecek olursa, eğitimini yabancı dilde görenlerin, çevrelerini ve kendilerini algılamalarında dilin etkili olması beklenir.

Anadilinde ve yabancı dilde eğitim veren yüksek öğrenim birimlerinde eğitim diline bağlı olarak eğitim ortamlarının da değiştiği görülmektedir. Değişik ortamların benlik bilinci üzerinde farklı etkisi olabilir. İnsanın kendisi ile ilgili düşünce ve duyguları kişisel ve subjektif olmasına rağmen benlik bilinci sosyal bir olgudur; çünkü biçimlenişinde sosyal etkileşimin payı büyüktür. Charles Horton Cooley'nin, sosyal çevre ile benlik arasındaki bağlantıyı vurgulaması (Gergen, 1971); George Herbert Mead'in benliğe sosyal çevrenin bir ürünü olarak bakması (Strauss, 1956); Kinch'in sosyal etkileşimin içeriğine göre benlik tanımında değişimler olacağını ileri sürmesi (Wilmot, 1979), ortama bağlı olarak benlik tanımlarında farklılıklar olabileceğini düşündürmektedir.

Biri anadili, diğeri batı dili ortamında yüksek öğrenim veren okulları karşılaştırdığımız zaman batı dilinde eğitim yapan okulların öğrenci sayısının, diğerlerine göre çok daha düşük olduğu görülür. Bu kontenjan içinde, batı dilinde eğitim yapan birimlerde özel ve Anadolu liselerinden gelenlerin sayısı daha fazladır. Büyük grupların küçüklere göre daha heterojen olduğu düşünülecek olursa, eğitimin Türkçe olduğu okullarda öğrencilerin çeşitli görüşlerle ve çeşitli niteliklere sahip kimselerle karşı karşıya kalma ihtimalinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Öğrenci sayısının çokluğu, peşpeşe bir takım başka sonuçların da ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Eğitimin anadilinde sürdürüldüğü birimlerde dersler daha ziyade konferans şeklinde yapılmakta ve tartışma ortamı -en iyi niyetle- asgaride tutulmaktadır. Dershaneler, kalabalık sayıları uygun eğitim ortamı içinde taşıyabilecek kapasiteye sahip ol-

madığından, dersleri takibedebilmekte zorluklar ortaya çıkmaktadır. Öğrenci sayısının fazlalığı, hoca-öğrenci yakılaşmasını zorlaştırmaktadır. Tek tek öğrencilerden ziyade bir öğrenci kitlesi ile etkileşim içine giren ders hocası, öğrencinin soru sorup konuşarak değil, daha çok susup dinleyerek derse katılmasını sağlama durumundadır. Böylece fiziksel ortam, bir yerde, eğitim tarzını etkiler duruma girmektedir. Ancak bu ortam içinde ve bu ortamla birlikte uygulanan eğitim dilinin anadil veya yabancı dil oluşunun da öğretim tarzını farklı biçimlerde etkileyeceği ileri sürülebilir. Çünkü dili, kültürden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Dil, tutum ve davranışları etkileyen bir güce sahip olduğundan bir dili konuşurken, o dilin ait olduğu kültür de işlemeye başlar (Hymes, 1964; Henle, 1972). Bu yüzden eğitim tarzının kullanılan dilden etkilenmesi beklenir. Eğer bu yabancı bir dil ise, o dili kullananlar -bir yabancı olarak- o kültürün ne kadarını nasıl anlamışlarsa, onu yansıtacaklardır. Bu yüzden öğretimin batı diliyle yapıldığı ortamda, batının kullandığı düşünülen öğretim tarzlarına benzer uygulamalar ortaya çıkacaktır. Bu uygulamalar ders programlarının düzenlenmesinde kendini göstereceği gibi derslerin yürütülmesinde ve hocalarla öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkisinde de farklılıklar yapacaktır.

Biri anadilinde, diğeri batı dilinde eğitim yapan; biri, fiziksel ortam bakımından ihmal edilen, diğeri ise imkânlar dahilinde özen gösterilen; biri geleneksel Türk öğretim tarzının hakim olduğu, diğeri ise batı öğretim tarzına benzemeye çalışan bu iki eğitim ortamının, öğrencilerin benlik algısı üzerinde farklı etkiler yaratması beklenir. İşte bu beklentiden hareketle, iki grup öğrencinin kendilerini ne gibi niteliklerle tanımladığı tanımlar arasında fark olup olmadığı, eğer varsa bu farkın nerede yattığı araştırılmıştır. Bu gruplar, aynı üniversitenin işletme bölümünde eğitim gören, ancak dil ortamı farklı olan iki gruptur.

Araştırma iki bölümden oluşmuştur. Birinci araştırmada, öğrencilerin kendilerini tarif etmek için kullandıkları sıfatlar ve bu sıfatların oluşturduğu kategoriler belirlenmiştir. Bu grupların benlik tanımlarının belirlenmesinde öğrencilerin cevaplamalarında serbest olabilecekleri bir teknik kullanmak hususunda titiz davranılmıştır. Bu titizliğin sebepleri çeşitlidir. Herşeyden önce, benlik çok yönlü bir kavramdır ve William James'in deyimiyile *ben* ve *benim* diyebileceğimiz herşeyi içine almaktadır (Kallen, 1953.). Ben ve benim olan şeyler insanın bedeni, rengi, cinsiyeti, duygu, düşünce ve davranışlarından başlayıp görev ve sorumlulukları, malı-mülkü, sevdikleri ve sevmedikleri, dili, dini, akrabaları ve atalarına kadar daha pek çok yöne uzanabilir. Böylesine zengin bir muhtevaya sahip olan bir kavram için, yapılanmış ve bazı sıfatlarla

sınırlandırılmış bir test kullanmanın tanımlarda boşluklar yaratabileceği düşünöldü. Zaten araştırmanın amacı da bu tanımların hangi yönlerde, hangi kategoriler içinde yapıldığını belirlemek olduğundan, ölçüm için serbest uçlu ben kimim sorusu en uygun teknik olarak tercih edildi. Kullanılan ölçümün tek kısıtlayıcı yanı 20 cevapla sınırlandırılmasıdır. Kuhn ve McPartland'ın (1954) geliştirerek Yirmi ifadelik Test (Twenty Statements Test-TST) adını verdikleri bu teknik kültürel etkilerden bağımsız olduğu için bilhassa kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalarda uygun bir teknik olmaktadır. Bu araştırmada da farklı eğitim ortamlarındaki öğrenci gruplarının iki ayrı alt kültür oluşturdukları varsayıldığından, kültürel etkiden - diğer testlere göre - çok daha bağımsız olan bu teknik uygun görölmüştür.

Araştırmanın ikinci aşaması, birincinin sonuçlarından çıkarak geliştirilmiştir. İkinci araştırma, sadece kişilik vasıflarıyla ilgili ve tamamen Türk deneklerine dayalı bir benlik tanıma ölçeği geliştirecek şekilde ve iki grubu bu yönden karşılaştıracak biçimde düzenlenmiştir.

ARAŞTIRMA - 1

METOD

Denekler

Araştırmanın ilk bölümüne M.Ü. İ.İ.B.F. Türkçe İşletme bölümünden 133, İngilizce İşletme bölümünden 56 denek olmak üzere toplam 189 birinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Aşağıdaki açıklamalarda Türkçe İşletme bölümü öğrencilerine Türkçe-Grubu, İngilizce İşletme bölümü öğrencilerine ise İngilizce-Grubu adıyla atıf yapılmaktadır.

Ölçüm aleti

Deneklerin kendilerini tanımlamaları için Ben Kimim? veya ben neyim? sorusu verilerek bu sorunun altında 1'den 20'ye kadar boşluklar bırakılmıştır. Her bir boş çizginin yanında ben kelimesi bulunmakta olup bu boşluklara ben'i tanımlayan ifadeler yazmaları istenmiştir (Bkz. Ek 1).

Deneklerin kendilerini tanımlamalarında herhangi bir yönlendirmeye veya hatırlatmaya yol açmamak için, deneklerden kendileriyle ilgili bilgi istenmemiştir.

Uygulama

Uygulama, bir ders saati içinde öğrencilerin toplu oldukları sınıflarda yapılmıştır. Zaman açısından bir sınırlama getirilmemiştir. Kağıtların deneklere dağıtılıp cevaplandırıldıktan sonra toplanması yaklaşık 25 dakika sürmüştür.

Verilerin incelenmesi

Veriler iki aşamada incelenmiştir. İlk aşamada deneklerin testin bütününe verdikleri 20 cevabın, ne gibi kategoriler içinde toplandığına bakılmıştır. İkinci aşamada ise deneklerin, kendilerini tanımlarken kullandıkları ilk 5 cevabın hangi kategorilerde yoğunlaştığı araştırılmıştır.

Benlik Tanımında Kullanılan Kategorilerin İncelenmesi: Toplanan 189 cevap kağıdı üçe bölünerek üç öğretim elemanından oluşan bir jüri tarafından incelenmiştir. Her jüri üyesi, kendine düşen cevap kağıtlarındaki benlik tanımlarından küçük bir kısmını niteliklerine göre gruplandırmışlardır. Gruplandırmalarını kendi başlarına tamamladıktan sonra bir araya gelerek, oluşturdukları grupları karşılaştırmışlardır. Bu karşılaştırma sonucunda benlik tanımlarının toplam 11 kategori altında toplandığı görülmüştür. Tanımlar üzerinde görüş birliği sağladıktan sonra jüriyi oluşturan üç üyenin her biri, paylaşmış oldukları cevap kağıtlarını yeniden inceleyerek her bir kategorinin altına o kategoriye giren benlik sıfatlarını dizmişlerdir. Gruplamalar arasında uyuma olup olmadığını kontrol edip kategorilerin tariflerini kesinleştirmek amacıyla yeniden bir araya gelen üç jüri üyesi her bir kategori altındaki sıfat listeleri üzerinden geçmişlerdir. Bazı durumlarda kategoriler içine konulan sıfatlar açısından jüri üyeleri arasında farklılıklar görülmüştür. Ortaya çıkan uyumsuzluk daha çok sosyal rol ve sosyal özdeşleşme kategorilerinde kendini göstermiştir. Bu gibi durumlarda üç üyeden ikisi hangi kategoride uyuma göstermişlerse, sıfatlar o kategori altında mütalaa edilmiştir. Böylece her kategori altındaki sıfatlar belirlenerek kategorilerin tarifleri kesinleştirilmiştir. Üç grup altında toplayabileceğimiz 11 kategori aşağıdaki gibidir.

1. Kişisel Kimlik:

1. Akıllıyım, neşeliyim vs. gibi devamlılık gösteren vasıflarla ilgili olan kişilik özellikleri
2. Yardımseverim, arkadaş canlısıyım, dostum, sadığım gibi diğer insanlarla ilişkileri yansıtan özellikler.
3. Cinsiyet, yaş, isim, dış görünüm gibi nesnel nitelikler

4. Mutluyum, şanslıyım, başarılıyım vs. gibi duruma göre değişebilecek **durumsal değerlendirilmelerle ilgili özellikler.**

5. Gelecekte umutluyum, iyi bir yönetici olacağım, zengin olacağım gibi ileriye dönük beklentilerle ilgili özellikler.

6. Müzik severim, okumaktan zevk alırım, yenilmekten hiç hoşlanmam vs. gibi **zevkler ve tercihlerle ilgili özellikler.**

7. **Korkuları yansıtan ifadelerdir.**

II. Sosyal Kimlik:

8. Türk'üm, F.B.liyim, İstanbul'luyum vs. gibi **sosyal özdeşleşme ile ilgili özellikler.**

9. Akrabalık, meslek, öğrencilik vs. gibi **sosyal rollerle ilgili özellikler.**

10. Demokratım, hümanistim vs. gibi **sosyal ideoloji ile ilgili özellikler.**

III. Genel Kimlik:

11. İnsanım, varlığım gibi makro soyutlamalarla ilgili **global nitelikler.**

Bu kategorilerin aynı testi kullanan Bond ve Cheung'un (1983) kendi araştırmalarından çıkardıkları kategorilere çok benzemesi ilginç bir rastlantıdır. Bond ve Cheung, kategorilerini üç başlık altında topladıktan sonra bunları alt gruplara ayırmışlardır. Bu gruplamalar ve grupların tarifleri ile bizim araştırmamızdan çıkan kategoriler ve bunların tarifleri arasındaki paralellik göze çarpıcı bir nitelik taşımaktadır. Yukarıda verilmiş olan 11 kategori içinde **korkular** kategorisinin dışındaki bütün kategoriler, Bond ve Cheung'un sınıflamasında da mevcuttur. İki sınıflama arasındaki fark onların, isim belirtme, yaş ve cinsiyetle ilgili ifadeleri **Sosyal Kimlik** altında toplaması, bizim ise bunları **Kişisel kimlik** grubundaki **nesnel nitelikler** içine sokmamızdır. Ayrıca bu araştırmacılar **sosyal özdeşleşme**'yi sosyal rol kategorisinin bir alt grubu olarak ele almışlar, **insanlarla ilişkilere atıf yapan tanımlamaları ise tercihler** içine sokmuşlardır. Bu aşamada önemli olan bu kategorilerin farklı araştırmacılar tarafından hangi gruplar altında toplandığı değil, farklı araştırmalarda benzer kategorilerin ortaya çıkmış olmasıdır.

Farklı toplum/kültürlerde yapılan incelemelerden çıkarılan benlik tanımları kategorileri arasındaki bu benzerlik, elde edilen kategorilerin kültürler arası araştırmalarda kullanılabilirlikte geçerliliğe sahip

olduğunu göstermektedir.

Benlik Tanımında Kullanılan İlk Beş Sıfatın İncelenmesi: Benlik tanımında kullanılan 20 sıfat içinde ilk akla gelenlerin önem derecesinin daha ağırlıklı olduğu düşünülerek bundan sonraki incelemeler ilk beş sıfat üzerinde yapılmıştır. İlk akla gelen sıfatların daha çok hangi kategorilerde yoğunlaştığını anlamak amacıyla cevap kağıtlarındaki ilk beş sıfatın, kategorik tariflere uygun tarzda, dökümü yapılmıştır. Bir sonraki bölümde takdim edilen veriler, ilk beş sıfata ait bulgulardır.*

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Denekler kendilerini tanımlarken toplam 20 sıfat kullanma şansına sahiptirler, ancak ortalama olarak sadece 17 nitelik kullanmışlardır, ve bu yönden Türkçe ve İngilizce grupları arasında bir fark yoktur. Türkçe grubu için bu sayı 17.556, İngilizce grubu için ise 17.643'tür.

Deneklerin ilk beş cevabı incelendiğinde, değişik kategorilerde olmak üzere ortalama 3 kategori içinde kendilerini tanımladıkları görülmüştür. Türkçe grubu için bu sayı 3.248, İngilizce grubu için 3.321'dir.

İlk beş cevap içinde korkular haricindeki kategorilerin her biri kullanılmıştır; ancak yoğunlukları farklıdır. Tablo 1'de 10 kategoriye düşen toplam nitelik sayısını ve her birinin tekrarlanma frekansı gösterilmiştir.

Tablo 1: Kategorilere düşen niteliklerin sayısı ve kategorilerin ortalama kullanılma sıklığı

Kategoriler	Niteliklerin sayısı	Tekrarlanma Frekansı
Sosyal Roller	134	1.033
Kişilik özellikleri	107	1.217
Global nitelikler	98	767
Nesnel nitelikler	89	556
Sosyal özdeşleşme	62	444
Durumsal değerlendirmeler	52	413
Zevkler ve tercihler	28	222
Beklenti	16	116
Sosyal ilişki	12	109
İdeoloji	12	105
TOPLAM	610	4.922

* Benzeri bir araştırmada Cousins (1989) ilk beş sıfatla yapılan faktörlerin, ölçüğün tamamına verilen cevaplara benzer olduğunu göstermiştir

Görüldüğü gibi en sık sosyal rol tanımlamaları kullanılmakta ve bunu kişilikle ilgili nitelikler izlemektedir. Ancak, kişilikle ilgili tanımlamaların tekrarlanma frekansı, sosyal rolle ilgili olanlardan daha fazladır.

Deneklerin 1'den 5'e doğru yaptıkları tanımlamalar basamaklar açısından incelendiği zaman sosyal rol'le ilgili tanımlamaların birinci sraya yerleşme oranının, diğer kategorilere göre daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Tablo 2, her kategorinin kaç denek tarafından hangi sırada kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 2: Kategorilerin ilk beş basamağa yerleştirilme oranı.

Kategoriler	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	Toplam
Kişilik	17.99 (34)	20.11(38)	12.70(24)	3.7(7)	2.12(4)	56.61(107)
Sos. rol	47.62(90)	15.34(29)	5.29(10)	2.12(4)	.53(1)	70.90(134)
Global	38.1(72)	7.94(15)	2.65(5)	1.06(2)	2.12(4)	51.85(98)
Nesnel	38.62(73)	8.47(16)				47.1(89)
Sos. Özdeş.	23.81(45)	6.35(12)	2.65(5)			32.80(62)
Dürumsal	17.99(34)	5.82(11)	3.18(6)	.53(1)		27.51(52)
Zevk-tercih	9.52(18)	3.7(7)	21.06(2)	1.53(1)		14.81(28)
Beklenti	5.29(10)	3.18(6)				8.47(16)
Sos. İlişki	5.82(11)	.53(1)				6.35(12)
İdeoloji	5.29(10)		1.06(2)			6.35(12)

Bu tabloda kişilikle ilgili niteliklerin birinci sırada yer almayıp basamaklara yayıldığı görülmektedir. Sosyal özdeşleşme, nesnel ve global niteliklerin birinci sırada yer alma oranı kişilik vasıflarına göre daha yüksektir. Kullanma sıklığı en yüksek olmasına rağmen, kendilerini tanımlarken deneklerin ilk aktına gelen nitelik, kişilik vasıfları değildir.

Bütün denekler ele alındığı zaman, kullanılma sıklığı bakımından kişilik özellikleri ön sırada gelmekte, ancak İngilizce ve Türkçe grupları ayrı ayrı ele alınarak karşılaştırıldığı zaman bazı farklar ortaya çıkmaktadır. Tablo 3 iki grubun, kategorileri kullanma sıklığı açısından farklılıklarını göstermektedir.

Tablo 3: İki grubun 10 kategoride kullandıkları ortalama nitelik sayısı

Kategoriler	Grup-T(Ort.)	Grup-I(Ort.)	Scheffe F-Test
Sosyal rol	1.143	.893	3.942*
Kişilik	1.083	1.536	4.639*
Global	.692	.946	2.449
Nesnel	.624	.393	5.145*
Sos. Özdeş.	.466	.393	.394
Durumsal	.376	.500	.985
Zevk-tercih	.286	.071	4.914*
Beklenti	.120	.107	.041
Sos.iliş.	.045	.125	3.395
İdeoloji	.090	.071	.098

* .05 seviyesinde manidar

Tablo 3'den görüleceği gibi Türkçe grubu kendini tanımlarken sosyal rol, nesnel nitelikler ve zevk-tercih kategorilerini İngilizce grubuna göre daha fazla kullanılmıştır. İngilizce grubu ise kendini tanımlarken kişilik özelliklerini diğer gruba göre daha fazla vurgulamıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçları, iki grubun bu dört kateoride farklı olduklarını göstermektedir. Türkçe grubun, bu dört kategoriden üçünü diğer gruba göre daha fazla kullanması, kendini tarif ederken bu grubun daha geniş bir çerçeveden kendine yaklaştığını göstermektedir.

Kategorileri 5 basamağa yayma açısından iki grup incelendiğinde, aşağıdaki tablo 4'de verilen görünüm ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4: İki grubun kategorileri ilk 5 basamağa yerleştirme oranı (% olarak).

Kategoriler		1	2	3	4	5	Toplam
Sos.Rol	T	44.4	18.1	6	3	8	72.2
	İ	55.4	8.9	3.6	-	-	67.3
Kişilik	T	16.5	19.6	9.8	3	2.3	51.1
	İ	21.4	21.4	19.6	5.4	1.8	69.7
Global	T	34.6	8.3	1.5	3.6	-	47.9
	İ	46.4	7.1	5.4	1.5	-	60.4
Nesnel	T	39.9	11.3	-	-	-	51.1
	İ	35.7	1.8	-	-	-	37.5
Sos. Özd.	T	24.8	7.5	2.3	-	-	34.6
	İ	21.4	3.6	3.6	-	-	28.6
Durums.	T	16.5	6.8	1.5	.8	-	25.6
	İ	21.4	3.6	7.1	-	-	32.1
Zevk-ter.	T	10.5	5.3	1.5	.8	-	18
	İ	7.1	-	-	-	-	7.1
Beklti.	T	6	3	-	-	-	9
	İ	3.6	3.6	-	-	-	7.1
Sos.İl.	T	4.5	-	-	-	-	4.5
	İ	8.9	1.8	-	-	-	10.7
İdeo.	T	4.5	-	1.5	-	-	6
	İ	7.1	-	-	-	-	7.1

Türkçe grubu sosyal rolle ilgili tanımları 5 kademeye yayarken, bu nitelikler İngilizce grubunun sadece ilk üç sırada aklına gelen nitelikler olmuştur ve bu nitelikleri birinci sıraya koyma oranı Türkçe grubundan daha fazladır. Buna rağmen her iki grubun birinci sırada en fazla kullandıkları nitelik sosyal rollerle ilgili olanlardır. Sosyal roller, özelliklerine göre gruplandırıldığında beş alt grup oluşmaktadır. Tablo 5'den izlenebileceği gibi deneklerin kendilerini tanımlarken ilk düşündükleri rol, öğrencilik rolüdür. Türkçe grubu için ikinci akla gelen akrabalık olurken, İngilizce grubunda ikinci sırayı meslek almaktadır.

Tablo 5: Sosyal rol kategorisinin üç grupları ve bunların kullanıma oranı

Roller	Türkçe Grup		İngilizce Grup	
	f	%	f	%
Öğrenci	63	65.63	27	71.0
Akraba	16	16.67	4	10.53
Arkadaş	3	3.13	1	2.63
Vatandaş	4	4.17	1	2.63
Meslek	10	10.40	5	13.16
TOPLAM	96	100	38	100

İkinci sırada her iki grubun da kendini tanımlarken en fazla akıllarına gelen nitelik kişilik özellikleridir.

Bulguları kısaca özetleyecek olursak diyebiliriz ki ilk akla gelen nitelik her iki grup için de sosyal roller olmaktadır. Kişilik, her iki grup için de ikinci sırada akla gelen bir niteliktir. Ancak, İngilizce ile eğitim görenler kendilerini daha çok kişilik özellikleriyle tanımlarken, Türkçe ile eğitim görenlerin benlik tanımlarında sosyal roller öne çıkmaktadır. Sosyal roller içindeki akrabalık rolü, Türkçe grubunun, kendini tanımlarken daha fazla kullandığı bir özelliktir. Türkçe grubun sosyal roller, nesnel nitelikler ve zevk-tercih özelliklerini manidar seviyede daha fazla kullanması, kendini tanımlamak için kullandığı seçeneklerin, diğer gruba göre daha fazla olduğunu işaret etmektedir.

İngilizce dilinde eğitim görenlerin, ilk akla gelen 5 sıfat içinde kendilerini kişilik özellikleri bakımından daha fazla tanıyıp, diğer

özelliklere kendilerini kapama temayülü göstermeleri, benlik değerlendirilmesinde bir sınırlandırma getirir gibidir. Bunun, yabancı batı dilinde eğitim görmeye bir ilişkisinin olup olmadığı, incelenmeye değer önemli bir konudur.

ARAŞTIRMA - 2

Birinci araştırmanın sonuçları, öğrencilerin benlik tanımında sosyal rol ve kişilik özelliklerinin önemli bir yer işgal ettiğini göstermiştir. Rollerle ilgili ifadeler somut farklılıklar gösterdiğinden alt gruplara ayırmak kolay olmuştur. Ancak kişilik vasıflarıyla ilgili ifadelerin farklı boyutlarını bulmak için yeni bir araştırma gereği ortaya çıkmıştır. Araştırma 2, faktör analizi yoluyla kişilik özelliklerinin alt gruplarını bulmak üzere düzenlenmiştir.

METOD

Denekler

Araştırmaya M.Ü. İ.İ.B.F. Türkçe İşletme bölümünden 271 İngilizce İşletme bölümünden 60 kişi olmak üzere toplam 331 öğrenci katılmıştır.

Ölçüm Aleti

Araştırma 1'de kişilik özellikleri kategorisinde toplanan 107 ifadeden tekrarlamalar çıkarıldıktan sonra kalan 75 sıfat alınarak alfabetik sıraya sokulmuştur. Her bir sıfatın yanına pekçok aykırı'dan pekçok uygun'a doğru uzanan 9 basamaklı ölçekler yerleştirilmiş ve öğrencilerden, her bir sıfatı kendi kişiliklerine uygunu veya aykırılığı bakımından değerlendirmeleri istenmiştir (Bkz. Ek 2).

Uygulama

Öğrencilerin toplu oldukları bir ders saati içinde, ders hocalarından izin alınarak sınıflara girilmiş ve uygulama yapılmıştır. Zaman açısından herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Uygulama, 30,40 dakika arasında son bulmuştur.

Verilerin İncelenmesi

Stat-view programı ile yapılan faktör analizinde, veriler ilkönce temel unsurlar analizine (principle components analysis) tabi tutulmuş ve herhangi bir rotasyon yapılmadan faktör sayısı ve aygen değerleri (eigenvalue) araştırılmıştır. Daha sonra elde edilen sonuçlara göre 2'nin üstünde aygen değeri olan 6 faktör bulunduğu ve bunların toplam var-

yansın % 47.3'ünü açıkladığı tespit edilmiştir¹. Daha sonra her bir denek için faktör puanları (factor scores) hesaplanarak İngilizce ve Türkçe grupları bu standart puan üzerinden tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır².

BULGULAR VE TARTIŞMA

Faktör analizi sonuçları, kişilik özelliklerini 6 faktör altında toplamıştır. Bunlar GÜÇ, FEDAKARLIK, İÇ HUZURSUZLUĞU, NEŞE, UYSALLIK ve DALGACILIK olarak isimlendirilmişlerdir. Faktörlere 0.50'nin üzerinde ağırlıkla giren sıfatlar ve değerleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Faktörleri oluşturan kişilik sıfatları

Faktör 1		Faktör 2		Faktör 3	
Güç		Fedakârlık		İç huzursuzluğu	
Akıllı	.556	Alçakgönüllü	.546	Çelişkili	.538
Azimli	.701	Bencil	-.594	Kaprisli	.544
Cesur	.502	Egoist	-.572	Karamsar	.571
Dinamik	.598	Fedakar	.539	Kötümser	.591
Gerçekçi	.541	İyi Kalpli	.583	Sıkıntılı	.665
Güçlü	.711	Saldırgan	-.542	Sinirli	.689
Hırslı	.651	Sevecen	.567	Tahammülsüz	.608
Kararlı	.731	*Sevgi yükü	.51		
Mükemmel	.702				
Süper	.733				
Üstün	.712				
Yaratıcı	.578				
Yetenekli	.591				
Zeki	.603				

1 Analizde çıkan diğer 20 faktörün her biri ancak % 1, diğer altısı ise binde 8 oranında varyansa katkıda bulunduğundan 6 faktörde sınırlama kararı verilmiştir

2 Bu analizde faktörlere giren tüm vasıflar dahil edilmiştir

Faktör 4		Faktör 5		Faktör 6	
Neşe		Uysallık		Dalgacılık	
Aktif	.503	Sakin	709	Çalışkan	- .515
Canayakın	.625	*Sessiz	.693	*Espirili	.536
*Espirili	.57	Uysal	.789	*Şakacı	.588
Gülyüzlü	.717	Yumuşak	.673	Tembel	.559
Komik	.543			Uşengeç	.535
Konuşkan	.743				
Neşeli	.733				
*Sessiz	.521				
*Sevgiyüklü	.572				
Sıcakkanlı	.666				
*Şakacı	.669				

* Farklı faktörlere 0.50'nin üzerinde ağırlıkla giren sıfatlar

Faktörlerin altına giren vasıfların sayısı farklıdır. Ayrıca, bazı vasıflar eksi değerlidir. Ağırlığı 0.50'nin altında olanlar da bu listelere aktarıldığı zaman, eksi değer taşıyanların sayısı daha da artabilmektedir. Faktörler farklı sayıda vasfı içerdiğinden ve bazı vasıflar eksi yüklü olduklarından, deneklerin faktörler arasında yaptıkları ayrımı ham puanlara dayanarak bulmak mümkün değildir. Bu yüzden ham puanlar -1 ile + 1 arasında değerler alan standard puanlara çevrilerek faktör puanları (factor scores) bulunmuş ve istatistik analizler bu puanlar üzerinden yapılmıştır. Tekrarlanmış ölçümlü (repeated measures) varyans analizinin kullanıldığı bu inceleme ile farklı okullardan gelen iki grup (A) ve altı faktör (B) arasında karşılaştırma yapılmıştır. Karşılaştırma sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Faktörlere ve okullara göre kişilik vasıflarının varyans analiziyle karşılaştırılması

Kaynak	sd	F-test	p değeri
Okul (A)	1	10.361	.0012
faktörler (B)	5	.025	-
AB	5	1.638	-

Varyans analizi sonuçlarına göre sadece okullar arasında bir fark vardır. Acaba bu iki grup hangi faktörlerde farklılık göstermektedir?

Bu soruyu cevaplamak için tek yönlü varyans analizi ile iki grup her bir faktörde karşılaştırılmıştır. Tablo 8, bu analiz sonuçlarını vermektedir.

Tablo 8: İki grubun faktörlerde almış oldukları ortalama değerler ve her bir faktörde gruplar arası farkların varyans analizi sonuçları.

FAKTÖRLER	T (ort)	İ (ort)	F - değeri	P
Faktör 1 Güç	.029	-.116	.97	-
Faktör 2 Fedakarlık	.11	-.374	11.618	.0007
Faktör 3 İhuzursuzluğu	.015	.036	.121	-
Faktör 4 Neşe	.019	-.109	.764	-
Faktör 5 Uysallık	.07	-.257	5.056	.02
Faktör 6 Dalgacılık	.025	-.091	.635	-

* s.d. = 1,305

İki grup arasında iki faktörde manidar bir fark ortaya çıkmaktadır. Bunlar fedakarlık ve uysallık faktörleridir. Her iki durumda da Türkçe grubun puanları, İngilizce grubuna göre daha yüksektir, Türkçe grubu bu vasıfları kendine daha fazla yakıştırmıştır.

Fedakârlık, Türk toplum ve kültürünün sahiplendiği ve beğendiği bir özelliktir. Fedakâr anne, fedakar baba, fedakâr öğretmen tipleri, takdir toplayan ve birtakım sosyal rollerin önemli beklentilerini karşılayan kimselerdir. Fedakârlığın, iyilik ve sevecenlikle diğer insanlara doğru bir yöneliş olması, bu özelliğe sosyal bir nitelik kazandırmaktadır. Birinci araştırmadan çıkan sonuçlara göre, kendini daha çok, içinde bulunduğu sosyal rollerle nitelendiren Türkçe grubunun, kişilik vasıflarını oluşturan faktörler içinde de sosyal içerikli bir özelliği kendisine daha fazla yakıştırıyor olması hiç de şaşırtıcı değildir. Buna mukabil, kendini daha çok, bireye yönelik olarak nitelendirebileceğimiz kişilik vasıflarıyla tarif eden İngilizce grubunun, sosyal içerikli bir kişilik vasfını pek fazla benimsememesi de beklenene uygundur.

Uysallık, yumuşaklığı ve sakinliği içeren ve Türk kültüründe değeri

olan bir özelliktir. Gürültücü ve asi insanlardan pek hoşlanmayız. Türk aileleri çocuklarının sakin ve uyumlu olmasını tercih eder ve bu özelliği taşıyanlar daha fazla benimsenir. Araştırma'nın sonuçlarına göre Türkçe grubu, sosyal rol kategorisi içinde kendini tanımlarken, aile içindeki rolüne, İngilizce grubuna göre daha fazla ağırlık vermektedir. Aile içindeki rol beklentilerinden önemli birinin uysallık olduğunu, ve Türkçe grubun, aile içindeki rolünün gerektirdiği bu beklentiyi, kişilik özelliklerine doğru kaydırmış olması mümkündür. Bu yorumun doğru olduğunu kabul edersek, kendini Türkçe grubu kadar aile içindeki rolüyle tanımlamayan İngilizce grubunun, bireysel içeriği daha yoğun olan ve daha farklı nitelikleri gerektiren meslek'i öne çıkararak kendini uysallık faktörüne yaklaştıracak zemini ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz.

İki grubun bu iki faktörde gösterdikleri farklılık, ortalama puanlar en yüksekte en düşüğe doğru her grup için sıralandığı zaman daha açık bir biçimde görülebilir. Faktörlerin sıralanışı açısından iki grup arasındaki fark, Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: İki grubun faktör sıralamaları.

Türkçe Grup	İngilizce Grup
I Fedakarlık	Iç huzursuzluğu
II Uysallık	Dalgacılık
III Güç	Neşe
IV Dalgacılık	Cıç
V Neşe	Uysallık
VI İç huzursuzluğu	Fedakarlık

Görüldüğü gibi Fedakarlık ve Uysallık Türkçe grubu için sıralamanın en üstünde yer alırken; yani, bu gruptaki öğrencilerin kendilerini tanımlamak için en çok kullandıkları kişilik vasıfları olurken, İngilizce grubunda bu özellikler en alta geçmiştir. Tablo 10'da verilen ortalama faktör puanları esas alınarak iki grubun sıralamaları arasındaki korelasyona bakıldığında, katsayının -0.799 ($p < .000$) olduğu görülmüştür.

Tablo 10: Grupların Ortalama Faktör Puanları

	Türkçe-Grup	İngilizce-Grup
Faktör I	-.029	-.116
Faktör II	.110	-.374
Faktör III	.015	.036
Faktör IV	.070	-.257
Faktör V	.025	-.091

Bu tablonun işaret ettiği ilginç bir nokta İç huzursuzluğunun iki ayrı sıralamada ters uçlarda yer almasıdır. Türkçe grubu bu faktörleri sıralamanın en altına atarken, İngilizce grubu en başa koymuştur. İngilizce grubunda bu faktör, ortalamanın üstünde değer alan, yani kendileri için en uygun gördükleri faktördür (Bkz. Tablo 8). Daha önce de değinildiği gibi bu grubun kendine yaklaşımda bireysellik öne çıkmaktadır, ve benlik tanımında diğer kategorileri Türkçe grubuna göre çok daha az kullanmaktadır (Bkz. Tablo 3).

Benlik, birçok boyutu olan, insanın kendisine çeşitli açılardan anlam verdiği ve bu anlamların bileşiminden meydana gelen bir kavramdır. Herhangi bir durum içine benlik katıldığı zaman kişinin benliğine verdiği anlam işlemeğe başlar ve algılayışındaki seçiciliği arttırarak yargılarını, davranışlarını etkiler (Sherif&Sherif, 1956). Benliğin tanımı ve anlamı içinde hangi özellik daha baskınsa, benliğin o parçasının etkisinin daha fazla olacağını söylemek mümkündür. Bu durumda çevresindeki uyarıcıların hangisini farkedip etmiyeceğini tayin eden şey, anlamı baskın olan özellik olacaktır.

Kişilik vasıfları, sosyal rollere göre çok daha soyut içeriklidir, ve taşıdığı değerler de o nisbette kişiseldir. Soyut durumlar ise kendi içinde bir belirsizlik taşır. Bireysel değerler de sosyal değerlere göre daha değişken olduğu için belirsizliği besleyen bir niteliğe sahiptir. Çevresine daha ziyade kişiliğiyle katılan insanın çevreyi algılayışına ve yargılayışına bu belirsizlik yansıtacaktır. Belirsizlik ise rahatsız edici bir durumdur.

Bu tartışmanın ışığı altında bakılacak olursa kategori sıralamasında İç huzursuzluğunun en başta belirtilmesi, İngilizce grubunun

bireysellik eğilimi yönünde, kendini daha çok kişilik özellikleriyle tanımasına bağlanabilir.

GENEL TARTIŞMA

Eğitimlerini Türkçe ve İngilizce dilinde yapan iki grubun, kendilerini tanımlamaları arasında bazı farklar olduğunu her iki araştırma da göstermektedir.

Benlik, çeşitli boyutları içeren bir kavramdır. Ben kimim? sorusunu cevaplarırken, anadilinde eğitim gören grup, bu çeşitlilik içinde, taşıdığı sosyal rolleri daha çok kullanmaktadır. Bu grup yaş, cinsiyet, fiziki görünüm gibi Nesnel niteliklerini ve yaşamı içine giren objelere, insanlara, durumlara karşı geliştirdiği Zevk ve Tercihlerini de diğer gruptan daha fazla kullanmaktadır. Benliğin bu üç boyutu, çok daha kolay algılanabilen, çok daha kolay sağlanabilen somut bilgileri içermektedir. Türkçe grubunun kişilik vasıfları içinde de kültürel değerlerle ilişkisi kurulabildiği için nisbeten daha somut olan Fedakarlığı ve Uysallığı seçmesi, bu grubun eğitiminin somut bilgiler yönünde olduğunu bir kez daha gösterir mahiyettedir.

Kişilik vasıflarının ise, çeşitli durumlarda gösterilen davranışlardan çıkarılarak benliğe atfedilmesi, ona soyut bir özellik kazandırmaktadır. O halde diyebiliriz ki, Türkçe grubu daha çok sosyal kapsamlı somut olguları vurgularken, İngilizce grubu bireysel ağırlıklı soyut genellemelere gitmektedir. Buna çok benzeyen bir farka, Amerika'lı, Hong Kong'lu ve Japon üniversite öğrencilerinin kıyaslandığı bir araştırmada rastlanmıştır (Bond ve Cheung, 1983). Japonlar benlik tanımlarında daha çok somut özellikleri vurgularken, eğitim dilinin İngilizce olduğu Hong Kong öğrencileri ve Amerika'lı öğrenciler kişilik vasıflarına ağırlık vermişlerdir. Eğitim dili İngilizce olan, biri batılı diğeri doğulu iki grubun kendilerini benzer biçimde tarif etmesi, ve doğulu olan Hong Kong grubunun, yine doğulu olan ama eğitimini kendi anadilinde yapan Japon grubundan farklı olması, dilin önemini öne çıkarır mahiyettedir. Bizim araştırmamızda da aynı toplum ve kültürün üyeleri olan ama eğitim dili farklı olan iki grubun farklılaşması, yaşamı üzerindeki etkisi bakımından eğitim dilinin dikkate alınması gereken bir olgu olduğunu düşündürmektedir. Bu araştırmaya dayanarak, bireyselliğin mi, yoksa sosyal yaklaşımlı olmanın mı daha iyi veya daha kötü olduğu söylenemez. Batının çağdaş, ilerici, modern olduğu inancıyla bireysellik yönünde bir tercih yapmak ne kadar yanlışsa, sosyal yaklaşımlı olmayı da mutlak doğru olarak kabul etmek o kadar yanlıştır; çünkü bilinmeyen

birşey biliniyormuş gibi ele alınmış olur. Buna dayanarak yapılan uygulamalar ise yanlış'ın ötesine zarar'la sonuçlanabilir.

Madem ki bugün ülkemizde yabancı dilde bir eğitim furyası vardır, buna akılcı bir biçimde yaklaşarak, bizim bu eğitimden kazanmak istediklerimizi somut bir biçimde belirlemek ve yürütülen bu eğitimin etkilerini, ne getirip ne götürdüğünü incelemek gerekir. Bu furyayı ancak bu yolla akılcı ve yararlı bir şekilde yönlendirmek mümkün olur.

Öte yandan eğitim dili yalnız anadil-yabancı dil eğitimi ayırımıyla kalmamakta, buna bağlı olarak başka ayırımlar da ortaya çıkmaktadır. Sınıflardaki öğrenci sayısının azlığı-çokluğu, homojenliği-heterojenliği, sınıf içinde derslerin serbest tartışmaya açık-kapalı oluşu; hoca-öğrenci arasındaki iletişimin sıklığı-seyrekliliği (ve hatta varlığı-yokluğu); hoca-öğrenci ilişkisinde hocanın tavrının demokratik-otoriter olması hemen akla gelenlerdendir.

Birbirine bağlı olarak ortaya çıkan bu farklılıklardan dolayı araştırmamıza katılan deneklerin geldikleri okullar arasındaki fark yalnız eğitim dilinde olmayıp, diğer hususlarda da kendini göstermektedir. Ortaya çıkan benlik tanımları arasındaki farkta, bunların hepsinin ortak etkisi olabilir. Bu araştırmanın önemi, tamamen sübjektif bir yaşantı olan benlik bilincinin, eğitim ortamının anadilde veya yabancı dilde olmasıyla değiştiğini göstermesidir.

Bu araştırmanın bir başka sonucu da, bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesine yol açmasıdır. Benlik tanımlarını kişilikle ilgili kategorisinde toplanan vasıflar tamamen Türk kültürü çıkışlı ve bu kültür içinde üniversite öğrencilerine ait olup bu evrenle sınırlıdır. Problemliler, psikik rahatsızlıkları olanlar ele alınmamıştır. Kişilik faktörleri açısından farklı öğrenci gruplarını karşılaştırarak Türk öğrencilerinin kişilik tiplerini ortaya çıkarabilmek mümkün olduğu gibi, bu kişilik tipi içinde kendine mi yoksa sosyal çevresine mi daha dönük olduğu ortaya çıkarılabilir.

KAYNAKLAR LİSTESİ

- Bond, H.M. & Cheung, Tak-Sing (1983). College Students' spontaneous self-concept: The effect of culture among respondents in Hong Kong, Japan, and the United States. *J. of Cross Cultural Psychology*, 14, No.2, 153-171.
- Brown, R. (1958). *Words and things*. New York: The Free Press.
- Cousins, S.D. (1989). Culture an self-perception in Japan and the United States. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56 (1), 124-131.
- Gergen, K.J. (1971). *The concept of self*. New York: Holt, Rinehart&Winston.
- Henle, P. (1972). *Language, thought and culture*. The University of Michigan Press.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: Interntional differences in work-related values*. Beverly Hills: Sage.
- Hymes, D. (1964). *Language in culture and society*. New York: Harper & Row Publishers.
- Kallen H.M. (1953). *The philosophy of William James*. New York: The Modern Library.
- Kuhn, M.H. & Mc Partland, T.C. (1954). An empirical investigation of selfattitudes. *American Sociological Review*, 19, 68-76.
- Markus, H.R. & Kitayama, S. (Baskıda). *Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation*. *Psychological Review*.
- Markus, H.R. & Kitayama, S. (Baskıda). *Cultural variations in the self-concept*. G.R. Coethals (Ed.), *A celebration of Stanley Hall*. Williams College.
- Rotenberg, K.J. & Cranwell, F.R. (1989). Self-concept in American Indian and White children. *J. of Cross-Cultural Psychology*, 20, No.1, 39-53.
- Sherif, M.& Sherof, C.W. (1956). *An outline of social psychology*. New York: Harper&Row, Publishers.
- Strauss, A. (Ed.) (1956). *The social psychology of George Herbert Mead*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wilmot, W.W. (1979). *Dyadic communication* (2n ed.). London: Addison-Wesley Publishing Company.